

СТАНОВЛЕННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Онищук С. О.

ВСТУП

Сучасний етап розвитку освіти характеризується масштабними трансформаційними процесами, пов'язаними з упровадженням компетентнісного підходу, цифровізацією освітнього середовища, реформуванням змісту освіти та реалізацією концепції Нової української школи. За таких умов особливої актуальності набуває проблема педагогічного лідерства, оскільки сучасний учитель має бути не лише носієм знань, а й організатором освітнього процесу, фасилітатором навчання, наставником, партнером і ініціатором освітніх змін.

Зростання ролі педагогічного лідерства зумовлене потребою суспільства у вчителів нового покоління, здатному ефективно діяти в умовах динамічних соціальних змін, невизначеності та глобальних викликів. Сучасна школа потребує педагога, який уміє приймати відповідальні рішення, працювати в команді, створювати безпечне й мотивувальне освітнє середовище, впроваджувати інноваційні технології та забезпечувати якісну взаємодію всіх учасників освітнього процесу.

Крім того, сучасні соціальні виклики, пов'язані з воєнним станом, потребами психологічної підтримки учасників освітнього процесу та збереженням безпечного освітнього середовища, значно підвищують роль учителя як морального лідера, наставника й організатора взаємодії в учнівському колективі.

Отже, проблема становлення лідерської позиції вчителя є однією з ключових у сучасній педагогічній науці та практиці, оскільки саме педагогічне лідерство виступає важливою умовою професійного розвитку педагога, підвищення якості освіти та успішної реалізації стратегічних завдань сучасної української школи.

1. Виникнення передумов проблеми та формулювання проблеми

Динаміка сучасної епохи маркується не лише кліматичними чи геополітичними зрушеннями, а й глибокими соціальними трансформаціями, які найточніше рефлексуються в просторі культури та освіти. Будь-який суспільний злам чи реформація неминуче проєктують нові образи героїв та лідерів – ментальні орієнтири, які згодом підхоплюються, художньо осмислюються та тиражуються митцями, медіа й кінематографом.

Водночас масштабність і вагомість будь-якого соціокультурного явища завжди верифікуються через антропоцентричний, особистісний вимір. Глобальні суспільні та державні зрушення ми схильні оцінювати крізь призму власних світоглядних і професійних трансформацій¹.

Будучи глибоко соціалізованим суб'єктом, сучасний учитель не просто гостро відчуває ці суспільні пертурбації, а стає їхнім безпосереднім ретранслятором. Саме тому становлення лідерської позиції вчителя в умовах сьогодення є логічною відповіддю на суспільний запит: педагог-лідер перетворюється на той новий образ «героя нашого часу», який пропускає макросоціальні зміни через свій особистісний досвід, адаптує їх і допомагає учням інтегруватися в нову соціокультурну реальність.

Сучасна система освіти перебуває в умовах постійних суспільних, технологічних та культурних змін, що зумовлює необхідність переосмислення ролі вчителя, змісту освіти та підходів до організації освітнього процесу. Глобалізація, цифровізація суспільства, стрімкий розвиток інформаційних технологій, трансформація ринку праці та інтеграція України у світовий освітній простір формують нові вимоги до професійної діяльності педагога. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема підготовки й професійного становлення вчителя нового покоління, здатного ефективно працювати в умовах сучасних освітніх викликів.

Сучасні здобувачі освіти (представники цифрового покоління) формуються в умовах мережевого суспільства, де інформація є загальнодоступною, а авторитет не може бути детермінований виключно формальним статусом чи посадою. Це вимагає від учителя переходу до партнерської взаємодії, здатності надихати, вести за собою та гнучко реагувати на виклики – базові ознаки лідерства.

Перехід до компетентісно орієнтованої освіти, децентралізація управління закладами освіти, надання школам та вчителям академічної, фінансової та організаційної автономії створили простір для прояву педагогічної ініціативи. Автономія вимагає від учителя здатності ухвалювати самостійні виважені рішення, брати на себе відповідальність за результати експериментальної та інноваційної діяльності, що де-факто означає вихід на рівень лідерської позиції.

Особливого значення дослідження проблеми набуває в умовах тривалого воєнного стану та посткризового відновлення України. Сучасний учитель став ключовою фігурою ментального та соціального

¹ Gotynyan-Zhuravlova V., Lonchak O., Zadorozhna L., Balashenko I., Shatailo N. The influence of a personal sample of the cultural and historical era on the formation of personality value orientations in modern conditions. *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*. 2025. No. 27. P. 229–237. DOI: <https://doi.org/10.31392/iscs.2025.27.229>

опору, а також психологічної стабілізації для учнів і громади. Вміння діяти в умовах невизначеності, здійснювати антикризове управління мікрогрупою (класом) та організовувати безпечний освітній простір змістили акцент із суто дидактичних умінь вчителя на його лідерські якості та емоційний інтелект.

Попри те, що феномен лідерства традиційно досліджувався в межах менеджменту, соціології та політології, сучасний стан розвитку педагогічної науки демонструє гостру потребу в його глибокій педагогізації.

Сукупність вищезазначених передумов актуалізує глибоке наукове та практичне протиріччя, яке є ядром досліджуваної проблеми.

З одного боку, держава та суспільство задекларували потребу в учителів-новаторі, фасилітаторі, агентів змін і лідері освітніх трансформацій. З іншого боку, реальний стан педагогічної практики фіксує переважання консервативних, реактивних стратегій поведінки вчителів, їхню психологічну та методичну невідповідність до реалізації лідерських функцій, а також брак системного науково-методичного супроводу процесу становлення лідерської позиції педагога на етапах професійної підготовки та підвищення кваліфікації.

Таким чином, наукова проблема дослідження полягає у необхідності подолання розриву між об'єктивним суспільним запитом на вчителя з вираженою лідерською позицією, здатного виступати драйвером модернізації освіти, та наявною дискретною, фрагментарною системою його професійного розвитку.

Потребує теоретичного обґрунтування сам феномен «лідерської позиції вчителя», визначення її структури, критеріїв оцінювання та, головне, обґрунтування комплексу педагогічних умов, інноваційних технологій і моделей, що забезпечать її цілеспрямоване, системне становлення в умовах сучасної нестабільної соціокультурної реальності. Розв'язання цієї проблеми дозволить забезпечити заклади освіти кадровим потенціалом нового покоління, спроможним реалізувати стратегічні завдання гуманізації та євроінтеграції української освіти.

2. Аналіз існуючих методів вирішення проблеми та формулювання завдання для оптимального розвитку техніки

Актуальність проблеми посилюється також необхідністю формування в учнів ключових компетентностей XXI століття, серед яких критичне мислення, комунікація, співпраця, креативність, емоційний інтелект і здатність до навчання впродовж життя. Реалізація цих завдань значною мірою залежить від професійної позиції вчителя, його лідерського потенціалу та готовності бути прикладом активної громадянської й професійної поведінки.

У контексті реформування освіти педагогічне лідерство розглядається як важлива складова професійної компетентності вчителя. Саме лідерська позиція забезпечує здатність педагога ефективно організовувати освітній процес, мотивувати учнів до навчання й саморозвитку, формувати атмосферу довіри та партнерства, а також сприяти розвитку педагогічної команди закладу освіти. Учитель-лідер стає провідником інновацій, здатним адаптуватися до змін і забезпечувати якісну освіту відповідно до сучасних вимог.

Особливого значення проблема педагогічного лідерства набуває в умовах цифрової трансформації освіти, дистанційного та змішаного навчання, а також необхідності швидкого опанування нових освітніх технологій та інструментів. Це потребує від педагога високого рівня професійної мобільності, готовності до постійного саморозвитку, рефлексії та вдосконалення власної професійної діяльності.

Одним із ключових викликів сучасної освіти є перехід від традиційної знаннєвої моделі навчання до компетентнісної, орієнтованої на формування в учнів здатності застосовувати знання в реальних життєвих ситуаціях. У таких умовах учитель уже не виступає лише джерелом інформації, а стає організатором навчальної діяльності, фасилітатором, наставником і партнером учня. Це потребує від педагога високого рівня професійної гнучкості, творчості, здатності проєктувати сучасне освітнє середовище та застосовувати інноваційні методи навчання.

Важливим викликом є цифрова трансформація освіти. Сучасний педагог повинен володіти цифровою компетентністю, уміти використовувати електронні освітні ресурси, онлайн-платформи, інтерактивні сервіси, засоби дистанційного та змішаного навчання. Розвиток цифрових технологій суттєво змінив характер взаємодії між учасниками освітнього процесу, форми подання навчального матеріалу та способи комунікації. Тому вчитель нового покоління має бути готовим до постійного оновлення власних знань, освоєння нових цифрових інструментів та адаптації до технологічних змін.

Багаторівневі механізми суб'єкт-суб'єктної взаємодії сьогодення це впровадження хмарних рішень, що дозволяє трансформувати комунікаційну структуру закладу освіти, забезпечуючи перехід до гнучких та оперативних моделей співпраці на всіх рівнях:

Вектор «Адміністрація – педагогічний колектив»: завдяки хмарним сервісам оптимізується управлінський цикл. Це досягається через розгортання каналів оперативного та безперервного інформування, а також завдяки переходу до колегіального проєктування й редагування локальної шкільної документації (освітніх програм, планів роботи, звітів) у режимі реального часу.

Вектор «Вчитель – Учень»: цифрова взаємодія зміщується в бік персоналізації навчання. Педагог отримує інструменти для надання швидкого, адресного та конструктивного зворотного зв'язку через інтерактивне коментування результатів роботи безпосередньо в електронному просторі документів. Це створює надійне підґрунтя для моделювання та коригування індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів освіти.

Вектор «Заклад освіти – Батьківська спільнота»: хмарні платформи є гарантом відкритості закладу. Батькам забезпечується безперешкодний доступ до динамічних електронних розкладів, навчальних планів та загальних інформаційних ресурсів школи, що підвищує рівень довіри й прозорості освітнього процесу².

Суттєвим викликом сучасної освіти є також необхідність забезпечення інклюзивного та безпечного освітнього середовища. Сучасна школа орієнтована на дитиноцентризм, повагу до особистості учня, урахування його індивідуальних потреб, можливостей та освітньої траєкторії. Це вимагає від педагога сформованих навичок педагогічного партнерства, емоційного інтелекту, толерантності, здатності до ефективної комунікації та організації співпраці в учнівському колективі.

Особливого значення проблема професійної готовності вчителя набуває в умовах суспільної нестабільності, воєнного стану та психологічних викликів сьогодення. Учитель сьогодні виконує не лише освітню, а й важливу соціальну та психологічну функцію – підтримує емоційний стан учнів, формує атмосферу безпеки, довіри та взаєморозуміння. Саме тому сучасний педагог має бути психологічно стійким, здатним до швидкої адаптації, ухвалення рішень і конструктивної взаємодії в кризових ситуаціях.

Водночас сучасне суспільство висуває нові вимоги до професійної діяльності педагога. Учитель нового покоління має бути мобільним, інноваційним, відкритим до змін, здатним до творчого пошуку та професійного саморозвитку. Важливою характеристикою сучасного педагога є готовність до безперервного навчання, саморефлексії, удосконалення професійних компетентностей і засвоєння нових педагогічних практик.

У контексті реформування освіти особливого значення набуває педагогічне лідерство. Сучасний учитель має бути активним учасником освітніх змін, організатором командної взаємодії, ініціатором інновацій

² Онищук С. О. Хмарні сервіси як середовище для координації взаємодії учасників освітнього процесу. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи розвитку* : мат. VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 14 травня 2026 р.). Одеса, 2026. С. 260–262.

та провідником сучасних освітніх ідей. Учитель нового покоління – це педагог, який не лише якісно виконує професійні обов'язки, а й здатний надихати учнів, формувати партнерські взаємини, сприяти розвитку освітньої спільноти та створювати умови для гармонійного розвитку особистості.

Таким чином, сучасні виклики освіти визначають необхідність формування нового типу педагога – компетентного, креативного, цифрово грамотного, емоційно стійкого, здатного до педагогічного лідерства та професійного саморозвитку. Саме вчитель нового покоління є ключовою постаттю успішної реалізації освітніх реформ, підвищення якості освіти та формування конкурентоспроможної особистості в умовах сучасного суспільства.

Сучасний етап розвитку освіти характеризується активними реформами, оновленням змісту навчання, упровадженням інноваційних педагогічних технологій і переосмисленням ролі педагога в освітньому процесі. У таких умовах учитель перестає бути лише транслятором знань і набуває нової професійної ролі – агента освітніх змін, який активно впливає на розвиток освітнього середовища, ініціює педагогічні інновації та сприяє формуванню сучасної моделі освіти.

Роль учителя як агента змін особливо актуалізується в умовах реалізації концепції Нової української школи, що орієнтує освітній процес на компетентнісний підхід, педагогіку партнерства, дитино-центризм і розвиток ключових компетентностей учнів. Саме педагог стає основною рушійною силою освітніх перетворень, адже від його професійної готовності, мотивації, цінностей і здатності до саморозвитку значною мірою залежить успішність реалізації освітньої реформи.

Учитель як агент освітніх змін – це педагог, який: усвідомлює необхідність модернізації освіти; відкритий до інновацій та нових педагогічних ідей; готовий до постійного професійного вдосконалення; здатний адаптуватися до змін; активно впроваджує сучасні методики й технології навчання; організовує освітній процес відповідно до потреб сучасного учня та суспільства.

Однією з ключових функцій учителя-агента змін є створення сучасного освітнього середовища, у якому учень є активним учасником навчання. Такий педагог організовує навчальну діяльність на засадах співпраці, партнерства, взаємоповаги та підтримки, сприяє розвитку критичного мислення, творчості, ініціативності та самостійності здобувачів освіти.

Сучасний учитель також виступає провідником інноваційних педагогічних технологій. Він використовує інтерактивні методи навчання, цифрові інструменти, проєктну діяльність, STEM-підходи, технології змішаного та дистанційного навчання. Здатність педагога

інтегрувати інновації в освітній процес є важливою умовою підвищення якості освіти та формування конкурентоспроможної особистості учня.

Особливе значення в діяльності вчителя як агента освітніх змін має педагогічне лідерство. Учитель не лише організовує навчальний процес, а й формує позитивний психологічний клімат у колективі, мотивує учнів до розвитку, об'єднує педагогічну спільноту навколо спільних цінностей і цілей. Лідерська позиція педагога проявляється у готовності брати відповідальність за результати освітньої діяльності, ініціювати зміни та бути прикладом професійної активності й громадянської свідомості.

У сучасних умовах особливої ваги набуває здатність учителя до професійної мобільності та безперервного навчання. Освітні зміни потребують від педагога постійного оновлення знань, удосконалення професійних компетентностей, розвитку цифрової грамотності та рефлексії власної діяльності. Учитель нового покоління має бути готовим до самоосвіти, професійного пошуку та творчого розв'язання педагогічних завдань.

Важливою складовою діяльності педагога як агента змін є формування безпечного, інклюзивного та здоров'язбережувального освітнього середовища. Сучасний учитель має враховувати індивідуальні потреби учнів, підтримувати їхній емоційний стан, сприяти розвитку толерантності, взаємоповаги та соціальної відповідальності.

Крім того, в умовах суспільних викликів і воєнного стану роль учителя значно розширюється. Педагог стає не лише організатором навчання, а й моральним орієнтиром, наставником і джерелом психологічної підтримки для учнів. Саме вчитель допомагає формувати стійкість, відповідальність, активну громадянську позицію та віру в майбутнє.

Отже, учитель як агент освітніх змін є ключовою постаттю сучасної освіти. Його професійна компетентність, лідерська позиція, готовність до інновацій і саморозвитку визначають ефективність освітніх реформ, якість освітнього процесу та успішність у формуванні особистості учня в умовах сучасного суспільства.

Сучасний розвиток педагогічної освіти відбувається в умовах масштабних суспільних трансформацій, глобалізації, цифровізації та реформування освітньої системи. Зміни в соціальному, економічному й інформаційному середовищі визначають нові вимоги до професійної підготовки педагога, його компетентностей, особистісних якостей та здатності ефективно діяти в умовах динамічного освітнього простору. У зв'язку з цим педагогічна освіта зазнає суттєвого оновлення,

орієнтуючись на сучасні міжнародні стандарти, потреби суспільства та концепцію освіти впродовж життя.

Однією з провідних тенденцій розвитку педагогічної освіти є перехід до компетентнісної моделі підготовки педагога. Традиційна система, орієнтована переважно на засвоєння теоретичних знань, поступово трансформується у модель, спрямовану на формування професійних компетентностей, практичних умінь і готовності до вирішення реальних педагогічних завдань. У центрі освітнього процесу перебуває розвиток особистості майбутнього педагога, його професійної мобільності, критичного мислення, здатності до самоосвіти та творчого пошуку.

Важливою тенденцією є цифровізація педагогічної освіти. Сучасний педагог має володіти високим рівнем цифрової компетентності, уміти працювати з електронними освітніми ресурсами, цифровими платформами, інтерактивними сервісами та технологіями дистанційного й змішаного навчання. Цифрова трансформація освіти змінює форми організації навчання, способи комунікації та взаємодії між учасниками освітнього процесу. У зв'язку з цим педагогічна освіта орієнтується на формування в майбутніх учителів навичок ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності.

Суттєвою тенденцією сучасної педагогічної освіти є впровадження принципів дитиноцентризму та педагогіки партнерства. Освітній процес дедалі більше орієнтується на потреби, інтереси та індивідуальні особливості здобувачів освіти. Це потребує підготовки педагога, здатного створювати безпечне, інклюзивне та психологічно комфортне освітнє середовище, а також будувати ефективну взаємодію з учнями, батьками та педагогічною спільнотою.

Важливою тенденцією є розвиток інклюзивної освіти. Сучасна педагогічна освіта спрямована на формування готовності майбутніх учителів працювати з різними категоріями учнів, враховувати їхні освітні потреби, забезпечувати рівний доступ до якісної освіти та реалізовувати принципи толерантності й соціальної справедливості. У зв'язку з цим особливого значення набуває розвиток емоційного інтелекту, комунікативної культури та навичок педагогічної підтримки.

Однією з характерних тенденцій є посилення практичної спрямованості педагогічної освіти. Сучасна підготовка педагога передбачає інтеграцію теоретичних знань із практичною діяльністю, використання тренінгових технологій, педагогічних практик, кейс-методів, проектного навчання та моделювання професійних ситуацій. Такий підхід сприяє формуванню готовності педагога до реальної професійної діяльності та розвитку його професійної компетентності.

Актуальною тенденцією є орієнтація педагогічної освіти на розвиток soft skills – м'яких навичок, серед яких комунікація, лідерство, командна

взаємодія, емоційна стійкість, креативність, адаптивність та здатність до управління власним професійним розвитком. Сучасний учитель має бути не лише фахівцем у своїй галузі, а й лідером освітнього процесу, фасилітатором, наставником та агентом змін³.

В умовах реформування освіти важливою тенденцією є розвиток безперервної педагогічної освіти та професійного самовдосконалення. Концепція навчання впродовж життя передбачає постійне оновлення професійних знань, підвищення кваліфікації, участь у професійних спільнотах, тренінгах, вебінарах та освітніх проєктах. Сучасний педагог має бути готовим до постійного професійного розвитку, рефлексії та засвоєння нових педагогічних практик.

Особливого значення набуває розвиток педагогічного лідерства. Педагогічна освіта орієнтується на формування в майбутніх учителів лідерської позиції, здатності організовувати освітній процес, мотивувати учнів, ініціювати інновації та ефективно взаємодіяти в освітньому середовищі. Учитель нового покоління має бути активним учасником освітніх змін, здатним до професійної відповідальності та творчого розв'язання педагогічних завдань.

Отже, сучасні тенденції розвитку педагогічної освіти спрямовані на підготовку компетентного, мобільного, інноваційного та соціально відповідального педагога, здатного ефективно діяти в умовах сучасного освітнього середовища, забезпечувати якість освіти та бути провідником позитивних змін у суспільстві.

Поняття «лідерство» є багатограним і розглядається в психології, педагогіці, менеджменті, соціології як здатність особистості впливати на інших людей, організовувати спільну діяльність, спрямовувати колектив на досягнення визначеної мети та надихати на розвиток і зміни. Лідерство пов'язане не лише з формальним управлінням, а насамперед із особистісним авторитетом, відповідальністю, ініціативністю, комунікативністю та здатністю приймати рішення.

У сучасному науковому розумінні лідерство визначають як процес соціального впливу, у межах якого особистість об'єднує інших навколо спільних цінностей, цілей та ідей, створює умови для ефективної взаємодії та сприяє розвитку потенціалу кожного учасника діяльності.

Основними ознаками лідерства є: здатність до організації діяльності; відповідальність за прийняття рішень; уміння мотивувати інших; комунікативна культура; стратегічне мислення; готовність до змін та інновацій; емоційний інтелект; здатність працювати в команді.

³ Шатайло Н.В., Онищук С.О. Проєктна діяльність як засіб розвитку м'яких навичок. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка»*. Вип. 6(52). 2025. С. 1056–1065. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-6\(52\)-1056-1065](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-6(52)-1056-1065)

У педагогічній діяльності лідерство набуває особливого значення, оскільки сучасний учитель має бути провідником освітніх змін, організатором партнерської взаємодії та наставником для учнів.

Розглянемо поняття педагогічного лідерства. Педагогічне лідерство – це інтегрована професійна якість педагога, яка проявляється у здатності ефективно організовувати освітній процес, впливати на розвиток учнівського колективу, створювати мотиваційне та безпечне освітнє середовище, ініціювати освітні зміни та сприяти професійному розвитку учасників освітнього процесу.

Педагогічне лідерство передбачає не авторитарне керівництво, а партнерську взаємодію між учителем, учнями, батьками та педагогічною спільнотою. У центрі такого лідерства перебуває особистість учня, його потреби, можливості та освітня траєкторія.

Сучасне педагогічне лідерство ґрунтується на: компетентнісному підході; педагогіці партнерства; гуманістичних цінностях; демократичному стилі взаємодії; інноваційності та творчості; рефлексії та професійному саморозвитку.

Педагогічне лідерство проявляється у: здатності мотивувати учнів до навчання й саморозвитку; організації командної взаємодії; створенні позитивного психологічного клімату; упровадженні сучасних методик і технологій; готовності брати відповідальність за результати освітньої діяльності; здатності бути прикладом професійної та громадянської поведінки.

У контексті Нової української школи педагогічне лідерство є важливою складовою професійної компетентності сучасного вчителя.

Лідерська позиція вчителя – це стійка система професійних, ціннісних та особистісних установок педагога, що визначає його готовність бути ініціатором позитивних змін, організатором ефективної взаємодії та активним суб'єктом освітнього процесу.

Лідерська позиція формується у процесі професійного становлення педагога та проявляється у його здатності: впливати на учнівський колектив; організовувати співпрацю; приймати педагогічні рішення; проявляти ініціативу; відповідально ставитися до професійної діяльності; забезпечувати розвиток освітнього середовища; бути відкритим до інновацій та самовдосконалення.

Лідерська позиція вчителя характеризується: професійною активністю; педагогічною відповідальністю; високим рівнем комунікативної культури; емоційною стійкістю; здатністю до рефлексії; готовністю до професійного розвитку; умінням працювати в команді та вести за собою інших.

В умовах сучасної освіти лідерська позиція вчителя є важливим чинником підвищення якості освітнього процесу, формування

позитивного освітнього середовища та успішної реалізації освітніх реформ. Учитель-лідер виступає не лише транслятором знань, а й наставником, мотиватором, фасилітатором і партнером, який сприяє всебічному розвитку особистості учня та забезпечує ефективну взаємодію всіх учасників освітнього процесу.

Проблема педагогічного лідерства є однією з актуальних у сучасній педагогічній науці, оскільки пов'язана з трансформацією ролі вчителя в умовах реформування освіти, реалізації концепції Нової української школи та необхідністю формування педагога нового покоління. У наукових дослідженнях педагогічне лідерство розглядається як складне багатовимірне явище, що поєднує професійні, особистісні, управлінські та комунікативні характеристики педагога.

У сучасній науці сформувалося кілька підходів до розуміння сутності педагогічного лідерства.

Розглянемо особистісний підхід: представники цього підходу розглядають лідерство через систему індивідуально-психологічних якостей особистості. Засновником теорії лідерських якостей вважають Ральфа Стогділла⁴, який доводив, що ефективний лідер має певний набір рис: відповідальність, ініціативність, впевненість у собі, комунікабельність, емоційна стійкість та організаторські здібності.

У педагогічному контексті цей підхід підтримували українські науковці, зокрема Іван Зязюн, який наголошував на важливості педагогічної майстерності, гуманістичної спрямованості та духовної культури вчителя. Науковець підкреслював, що особистість педагога є основним чинником його професійного впливу на учнів.

Особистісний підхід акцентує увагу на розвитку: професійної відповідальності; комунікативної культури; емоційного інтелекту; педагогічної етики; здатності до саморозвитку.

Наступним підходом є компетентнісний, у межах цього підходу педагогічне лідерство розглядається як складова професійної компетентності вчителя. Цей підхід активно розвивається в сучасній європейській та українській освіті.

На думку Олени Пометун⁵, сучасний педагог має володіти не лише предметними знаннями, а й умінням організовувати партнерську взаємодію, формувати мотиваційне освітнє середовище та сприяти розвитку ключових компетентностей учнів.

Компетентнісний підхід орієнтує педагога на: ефективну організацію освітнього процесу; використання інноваційних технологій; розвиток

⁴ Stogdill R. M. Handbook of leadership: A survey of theory and research. Free Press, 1974. 613 p.

⁵ Пометун О.І., Ремех Т. О. Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів у процесі навчання різних предметів. Київ : Літера, 2020. 192 с.

критичного мислення; здатність працювати в команді; управління професійним розвитком.

У контексті Нової української школи педагогічне лідерство визначається як важлива складова професійного стандарту вчителя.

Діяльнісний підхід розглядає педагогічне лідерство як активну професійну діяльність учителя та його здатність організовувати освітній процес.

Основи діяльнісного підходу були закладені в працях Олександри Савченко⁶ та Івана Беха⁷, які підкреслювали роль діяльності у формуванні особистості.

У педагогічному аспекті цей підхід передбачає: організацію активної взаємодії; створення умов для співпраці; розвиток ініціативності учнів; формування освітнього середовища, орієнтованого на діяльність.

Учитель-лідер у межах цього підходу виступає фасилітатором навчання, який організовує пізнавальну та творчу діяльність учнів.

Гуманістичний підхід ґрунтується на ідеях особистісно орієнтованої освіти та педагогіки партнерства. Представниками цього напрямку є Карл Роджерс, Абрахам Маслоу, а в українській педагогіці – Василь Сухомлинський. Науковець наголошував, що справжній педагогічний вплив ґрунтується на повазі до особистості дитини, довірі, співпраці та моральному авторитеті вчителя.

Гуманістичний підхід визначає педагогічне лідерство як: здатність до емпатії; створення ситуації успіху; підтримку індивідуального розвитку учня; формування гуманних взаємин у колективі.

Управлінський підхід пов'язує педагогічне лідерство зі здатністю вчителя організовувати освітній процес, ухвалювати рішення та координувати взаємодію учасників освітнього середовища.

Представники цього підходу, зокрема Майкл Фуллан, розглядають учителя як агента освітніх змін, здатного впливати на розвиток школи та педагогічної спільноти.

Майкл Фуллан⁸, підкреслює, що сучасне педагогічне лідерство полягає не лише в управлінні класом, а й у здатності: ініціювати інновації; працювати в професійних спільнотах; підтримувати культуру співпраці; сприяти розвитку закладу освіти.

⁶ Савченко О. Я. Ключові компетентності – інноваційний результат загальної середньої освіти. Рідна школа. 2011. № 8/9. С. 4–10.

⁷ Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 2 : Особистісно зорієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 344 с.

⁸ Fullan M. The new meaning of educational change. 5th ed. New York : Teachers College Press, 2016. 344 p.

Інноваційний підхід розглядає педагогічне лідерство як готовність педагога до змін, творчого пошуку та впровадження сучасних освітніх технологій.

Цей підхід активно розвивається в умовах цифровізації освіти та орієнтує педагога на: використання цифрових ресурсів; інтеграцію сучасних методик; розвиток творчого потенціалу учнів; формування інноваційного освітнього середовища.

Сучасний учитель-лідер у межах цього підходу виступає ініціатором інноваційної діяльності та провідником освітніх реформ.

Отже, аналіз наукових підходів свідчить, що педагогічне лідерство є багатокомпонентним феноменом, який поєднує особистісні якості, професійні компетентності, управлінські здібності, комунікативну культуру та готовність до інноваційної діяльності. У сучасній освіті педагогічне лідерство розглядається як необхідна умова професійного розвитку вчителя, ефективної організації освітнього процесу та успішної реалізації освітніх реформ.

Сучасна система освіти потребує педагога нового покоління, здатного не лише якісно організовувати освітній процес, а й бути ініціатором позитивних змін, наставником, організатором партнерської взаємодії та провідником сучасних освітніх ідей. Саме тому особливого значення набуває формування вчителя-лідера – педагога, який поєднує високий рівень професійної компетентності, особистісної зрілості, комунікативної культури та готовності до інноваційної діяльності.

Вчитель-лідер – це педагог, який здатний впливати на розвиток учнів, педагогічного колективу та освітнього середовища загалом, мотивувати до спільної діяльності, організовувати ефективну взаємодію й сприяти досягненню освітніх цілей. Його професійна діяльність ґрунтується на педагогічному партнерстві, відповідальності, творчості та постійному професійному самовдосконаленні.

Однією з ключових характеристик учителя-лідера є високий рівень професійної компетентності. Сучасний педагог повинен глибоко володіти предметними знаннями, сучасними методиками навчання, технологіями оцінювання та організацією освітнього процесу. Вчитель-лідер постійно вдосконалює власні професійні вміння, прагне до самоосвіти та відкритий до нових педагогічних практик.

Професійна компетентність також передбачає: здатність до педагогічного проєктування; ефективне планування освітнього процесу; використання інноваційних технологій; готовність до професійної рефлексії; вміння адаптувати освітній процес до потреб учнів.

Лідерська активність та ініціативність вчителя-лідера характеризуються активною професійною позицією та готовністю брати відповідальність за результати освітньої діяльності. Такий педагог є

ініціатором нових ідей, освітніх проєктів, творчих підходів і педагогічних змін.

Ініціативність проявляється у: прагненні вдосконалювати освітній процес; готовності впроваджувати інновації; організації командної взаємодії; участі у професійних спільнотах; створенні авторських освітніх продуктів.

Учитель-лідер не обмежується виконанням посадових обов'язків, а активно впливає на розвиток освітнього середовища.

Важливою характеристикою сучасного педагога-лідера є високий рівень комунікативної культури. Учитель має вміти будувати партнерські взаємини з учнями, батьками, колегами, адміністрацією закладу освіти та громадськістю.

Комунікативна компетентність включає: уміння ефективно спілкуватися; навички активного слухання; здатність до конструктивного діалогу; толерантність; уміння працювати в команді; навички розв'язання конфліктів.

Сучасний учитель-лідер створює атмосферу довіри, підтримки та взаємоповаги, що є важливою умовою успішного освітнього процесу.

Спортивно орієнтоване навчання створює умови для реалізації концепції розподіленого лідерства (distributed leadership), де вчитель виступає не єдиним джерелом влади, а архітектором комунікаційних зв'язків. Через систему вербальних інструкцій педагог делегує частину управлінських повноважень капітанам та лідерам мікрогруп, стимулюючи їхню автономію⁹.

Однією з необхідних характеристик учителя-лідера є розвинений емоційний інтелект. Педагог має вміти розпізнавати власні емоції та емоційні стани учнів, керувати ними, підтримувати позитивний психологічний клімат у колективі.

Емоційний інтелект сприяє: розвитку емпатії; формуванню довірливих взаємин; ефективній взаємодії в колективі; профілактиці конфліктів; психологічній підтримці учнів.

В умовах сучасних соціальних викликів емоційна стійкість педагога є важливою складовою професійного лідерства.

У розвідках Новак Олени особлива увага приділяється практичним аспектам діяльності вчителя: його здатності діагностувати приховані

⁹ Онищук С. О. Спортивно орієнтована освіта в Україні: від системної кризи до інноваційної модернізації. *Успіхи і досягнення у науці. Серія «Публічне управління та адміністрування»*, 281. Випуск 5(27). 2026. С. 2204–2215. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-5\(27\)](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-5(27))

емоційні реакції школярів та оперативно моделювати групову взаємодію задля забезпечення психологічної безпеки в колективі¹⁰.

Інноваційність і творчість сучасного учителя-лідера характеризуються готовністю до інноваційної діяльності та творчого пошуку. Такий педагог активно використовує сучасні освітні технології, цифрові інструменти, інтерактивні методики, проєктне навчання, STEM-підходи та інші інноваційні форми роботи.

Творчість учителя проявляється у: створенні нових педагогічних ідей; адаптації методик до потреб учнів; пошуку ефективних способів мотивації; організації нестандартних форм навчання. Інноваційність забезпечує конкурентоспроможність педагога та підвищує якість освітнього процесу.

Здатність до самоосвіти та саморозвитку вчителя-лідера свідчить про усвідомлення необхідності безперервного професійного зростання. Сучасна освіта потребує педагога, здатного до постійного оновлення знань, освоєння нових технологій і вдосконалення професійних компетентностей.

Саморозвиток педагога включає: участь у курсах підвищення кваліфікації; професійну рефлексію; самоаналіз педагогічної діяльності; участь у професійних спільнотах; вивчення сучасного педагогічного досвіду. Здатність до самоосвіти забезпечує професійну мобільність і готовність учителя до освітніх змін.

Організаторські та управлінські здібності вчителя-лідера проявляються у володінні навичками організації освітнього процесу, командної взаємодії та управління навчальною діяльністю учнів.

Організаторські здібності проявляються у: плануванні освітньої діяльності; координації роботи колективу; прийнятті педагогічних рішень; організації освітніх проєктів; управлінні навчальним середовищем. Педагог-лідер уміє створювати умови для ефективної співпраці та досягнення спільних цілей.

Громадянська та моральна відповідальність є важливою характеристикою сучасного вчителя-лідера, високий рівень моральної культури та громадянської відповідальності. Учителю виступає носієм цінностей, прикладом етичної поведінки, толерантності, поваги до прав людини та активної громадянської позиції.

Особливо актуальним це є в умовах сучасних суспільних викликів, коли педагог має бути моральним орієнтиром для учнів і сприяти формуванню їхньої соціальної відповідальності.

¹⁰ Новак О. М. Формування сприятливого психологічного клімату в учнівському колективі як завдання сучасного педагога. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 4 (98). С. 132–141.

Отже, вчитель-лідер – це сучасний педагог, який поєднує професійну компетентність, лідерські якості, інноваційність, емоційну зрілість, комунікативну культуру та готовність до безперервного саморозвитку. Саме такі характеристики забезпечують ефективну організацію освітнього процесу, успішну реалізацію освітніх реформ і створення умов для всебічного розвитку особистості учня.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретико-методологічне узагальнення та розв'язано актуальне наукове завдання з обґрунтування сутності, передумов і векторів становлення лідерської позиції вчителя в умовах трансформації сучасної освітньої парадигми. Результати проведеного аналізу дозволяють сформулювати такі висновки:

Обґрунтовано комплекс соціокультурних та освітніх передумов, що детермінують суспільний запит на педагога-лідера. Доведено, що становлення лідерської позиції вчителя є логічною відповіддю на виклики мережевого суспільства та запити нового «цифрового покоління» учнів, для яких формальний статус педагога не є автоматичним гарантом авторитету. Окрім того, розширення академічної автономії закладів освіти та необхідність здійснення антикризового управління й психологічної стабілізації освітнього процесу в умовах тривалого воєнного стану зміщують акценти з традиційних дидактичних функцій учителя на його емоційний інтелект, проактивність та лідерські якості.

Виявлено сутність наукового протиріччя та сформульовано проблему дослідження, яка полягає в наявному розриві між задекларованою потребою держави у вчителів як агенті освітніх змін і реальним станом педагогічної практики, де часто домінують консервативні й реактивні стратегії поведінки. Доведено потребу в подоланні цього розриву шляхом розробки цілісної, системної моделі безперервного професійного розвитку педагога-лідера на етапах університетської підготовки та підвищення кваліфікації.

Здійснено компаративний аналіз провідних наукових підходів до розуміння феномену педагогічного лідерства. Встановлено, що досліджуване поняття є багатоаспектним інтегрованим утворенням, становлення якого вимагає синергії: особистісного підходу (розвиток індивідуально-психологічних рис лідерства за Р. Стогділлом та гуманістичної спрямованості за І. Зязюном), компетентісного підходу (формування навичок модерації партнерської взаємодії за О. Пометун) та діяльнісного підходу (актуалізація суб'єктності вчителя та учня в процесі спільної активності за О. Савченко та І. Бехом).

Визначено роль інноваційного середовища у верифікації лідерського потенціалу вчителя. Доведено, що цифрова трансформація та впровадження хмарних сервісів (за концепцією С.О. Онищук) виступають ефективним координаційним простором, який реконфігурує комунікаційну структуру закладу освіти за векторами «адміністрація – педагог», «вчитель – учень» та «школа – батьки», стимулюючи перехід до розподіленого лідерства. Водночас у вимірі безпосередньої міжособистісної інтеракції лідерська позиція вчителя актуалізується через його емоційну компетентність – здатність діагностувати латентні емоційні стани школярів та управляти груповою динамікою (за О. М. Новак) задля створення безпечного освітнього середовища.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у розробці та експериментальній перевірці цілісної методики розвитку м'яких навичок (soft skills) і лідерських якостей майбутніх учителів під час їхньої професійно-педагогічної підготовки в закладах вищої освіти.

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено теоретико-методологічне узагальнення та розв'язано актуальне наукове завдання з обґрунтування сутності, передумов і векторів становлення лідерської позиції вчителя в умовах трансформації сучасної освітньої парадигми.

Обґрунтовано комплекс передумов суспільного запиту на педагога-лідера, зумовлених викликами мережевого суспільства, потребами «цифрового покоління» учнів, розширенням автономії шкіл та необхідністю антикризового управління під час воєнного стану. Окреслено наукове протиріччя між задекларованою потребою держави в учителіві як агенті змін і реальним домінуванням консервативних стратегій у практиці. Доведено потребу в системній моделі безперервного розвитку лідерства на етапах ЗВО та підвищення кваліфікації. Стимульовано синергію підходів до розуміння педагогічного лідерства: особистісного.

Визначено роль інноваційного середовища, як простору для розподіленого лідерства у взаємодії «адміністрація – педагог – учень – батьки». Наголошено на важливості емоційної компетентності вчителя для забезпечення безпеки освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 344 с.

2. Новак О. М. Формування сприятливого психологічного клімату в учнівському колективі як завдання сучасного педагога. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 4 (98). С. 132–141.
3. Онищук С. О. Спортивно орієнтована освіта в Україні: від системної кризи до інноваційної модернізації. *Успіхи і досягнення у науці. Серія «Публічне управління та адміністрування»*, 281. Випуск 5(27). 2026. С. 2204–2215. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-5\(27\)](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-5(27))
4. Онищук С. О. Хмарні сервіси як середовище для координації взаємодії учасників освітнього процесу. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи розвитку* : мат. VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 14 травня 2026 р.). Одеса, 2026. С. 260–262.
5. Пометун О.І., Ремех Т. О. Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів у процесі навчання різних предметів. Київ : Літера, 2020. 192 с.
6. Савченко О. Я. Ключові компетентності – інноваційний результат загальної середньої освіти. *Рідна школа*. 2011. № 8/9. С. 4–10.
7. Шатайло Н.В., Онищук С.О. Проектна діяльність як засіб розвитку м'яких навичок. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка»*. Вип. 6(52). 2025. С. 1056–1065. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-6\(52\)-1056-1065](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-6(52)-1056-1065)
8. Gotynyan-Zhuravlova V., Lonchak O., Zadorozhna L., Balashenko I., Shatailo N. The influence of a personal sample of the cultural and historical era on the formation of personality value orientations in modern conditions. *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*. 2025. No. 27. P. 229–237. DOI: <https://doi.org/10.31392/iscs.2025.27.229>
9. Stogdill R. M. Handbook of leadership: A survey of theory and research. Free Press, 1974. 613 p.
10. Fullan M. The new meaning of educational change. 5th ed. New York : Teachers College Press, 2016. 344 p.

Information about the author:

Onyshchuk Svitlana Oleksandrivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Senior Lecturer at the Department of Teaching

Methodology and Education

Odessa Regional Academy of In-Service Education

Lesycha Lane, 8, Odesa, 65096, Ukraine